

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Зубко Т.Л. на тему
«Економічна безпека підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальностями 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини та 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за
видами економічної діяльності)

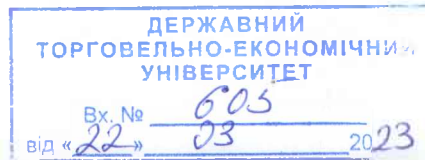
1. Актуальність обраної теми дослідження

Міжнародна торгівля є суттєвим фактором розвитку як самої країни, так і світової спільноти. Міжнародна торгівля дозволяє краще ознайомити між собою різні народи, продемонструвати різноманітність культури, побуту, досягнення науки і технології. Варто відмітити і миротворчий вплив міжнародної торгівлі на відносини між країнами. Тому безперечно кроків покращення торгівельних зв'язків між Україною та ЄС є важливими, особливо зважаючи на агресію РФ. Нинішнє економіко-соціальне становище країни та торгівлі формується під впливом посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів світу. Дослідження особливостей євроінтеграції у забезпеченні економічної стійкості країни та економічної безпеки підприємств торгівлі є важливим аспектом розвитку підприємництва. Для України європейська інтеграція – нагальна необхідність і ключовий пріоритет зовнішньої політики, що закріплено у векторі національного соціально-економічного розвитку. Тому дисертаційне дослідження Т.Л. Зубко присвячене вельми актуальній як з точки зору економічної науки та теорії управління міжнародними відносинами, так і практики розвитку сфери торгівлі та підприємств торгівлі.

Саме тому актуалізується питання розробки теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій з створення економічної безпеки саме підприємств торгівлі в умовах динамічних змін у процесах євроінтеграції та масштабного загострення кризи, що й засвідчує актуальність теми дисертаційного дослідження.

2. Зв'язок теми із державними та галузевими програмами, пріоритетними напрямами розвитку науки

Підтвердженням актуальності теми дисертаційної роботи Т.Л. Зубко є її зв'язок з темами науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету. Зокрема результати досліджень впродовж 2014–2022 рр. знайшли відображення у 4 фундаментальних науково-дослідних

роботах: «Геопросторова диверсифікація зовнішньої торгівлі України» (I кв. 2020 р. – IV кв. 2023 р.; державний реєстраційний номер 0120U104719), «Управління інноваційним розвитком підприємства торгівлі» (I кв. 2020 р. – IV кв. 2022 р.; державний реєстраційний номер 0120U100265), «Розвиток ритейлу в умовах глобальних викликів» (I кв. 2021 р. – IV кв. 2023 р.; державний реєстраційний номер 0121U110152), «Прогнозування впливу туристичної системи на економіку країни» (термін виконання теми: I кв. 2021 р. – IV кв. 2023 р.; державний реєстраційний номер НДР – 0122U001559).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій

Отримані наукові результати, висновки та рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими, достовірними, логічними, розкривають завдання та наукову новизну. Для досягнення поставленої мети дослідження – є розроблення та обґрунтування методологічних засад і концептуальних положень щодо економічної безпеки підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції, формування і включення практичних рекомендацій з моніторингу загроз в стратегічні моделі діяльності підприємств, у дисертаційній роботі передбачено виконання комплексу взаємопов'язаних завдань, вирішення яких надало змогу автору сформулювати основні висновки теоретичного, методичного та практичного характеру. Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок, що здобувачем досягнуто поставлену мету і вирішено окреслені завдання. Зміст дисертації викладено в логічній послідовності, добре структуровано, робота характеризується системністю підходів до вирішення поставлених завдань.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають положення безпекології та економічного, соціального, системно-структурного, процесного, функціонального і синергетичного підходів до управління складними соціально-економічними системами. Дослідження базується на використанні принципів системності, логічності, взаємозумовленості, єдності теорії та практики, прогнозування розвитку економічних процесів та явищ на основі комплексу загальнонаукових та спеціальних методів.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які наведені у дисертації, підтверджуються сукупністю логічно викладених теоретичних доказів та апробованих методик, що базуються на

критичному аналізі та синтезі відповідних наукових положень, інформаційних і статистичних джерел; аналітичному узагальненні практичного досвіду.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, дані статистичної служби Європейського Союзу, матеріали Світового банку, Світової організації торгівлі, Організації економічного співробітництва та розвитку, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки України, Міністерства закордонних справ України, статистичних служб України, Польщі, Італії, Німеччини, Грузії, Молдови, дані підприємств торгівлі, що провадять зовнішньоекономічну діяльність, а також експертні звіти дослідних агенцій, праці провідних зарубіжних і вітчизняних науковців, результати власних досліджень.

Високий рівень обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджено відповідними документами, довідками про використання розроблених здобувачем практичних і методичних рекомендацій на загальнодержавному рівні, у практичній діяльності суб'єктів торгівлі; навчальному процесі Державного торговельно-економічного університету.

4. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Проаналізувавши теоретичний та методологічний зміст роботи, результати апробації розроблених автором методик опонент зазначає, що наведені положення наукової новизни визначають концептуальні засади вирішення важливої наукової проблеми – розроблення теоретичних і методологічних положень формування економічної безпеки підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції, визначено базис практичних рекомендацій з моніторингу загроз і включення в стратегічні моделі діяльності підприємств.

В процесі дослідження одержано наукові результати, які розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми та характеризують новизну роботи:

вперше:

– ідентифіковано функціональні складові системи економічної безпеки підприємства торгівлі, які включають операційну, фінансову, інвестиційну, інноваційну, інтелектуально-кадрову складові (стор. 76–83, 163, 183–237), ще дозволило сформулювати відповідний інструментарій забезпечення захищеності

як окремих функціональних сфер, так і усього підприємства (стор. 241–249, 484–572);

– запропоновано методологічний підхід до оцінювання рівня економічної стійкості країни в умовах євроінтеграції, що ґрунтується на доведеній взаємозалежності показників міжнародної торгівлі та соціально-економічного розвитку держави і має цільову зосередженість на домінантних факторах зовнішньої торгівлі як основи економічної безпеки держави та забезпечує високу оперативність аналітичних процедур (стор. 103–114, стор. 467–469);

– обґрунтовано концептуальні засади формування показників стабільності торговельно-економічних процесів як головного індикатора економічної безпеки підприємства (стор. 216–228), методологічний підхід до оцінювання стабільності роботи підприємства торгівлі в системі його економічної безпеки в умовах процесу євроінтеграції (стор. 216–228, 473–483). Системність підходу забезпечує ефективність розроблення управлінських рішень для підприємств торгівлі України в умовах євроінтеграції;

удосконалено:

– систематизацію підходів до визначення поняття економічної безпеки підприємства шляхом розширення оцінки впливу зовнішньоторговельного фактору (стор. 29–31, 39), що доповнює методологічну базу безпекології і дає можливість комплексно проводити оцінювання складових ЕБП торгівлі у стратегічному вимірі;

– систему класифікаційних ознак за напрямками імплементації ПВЗВТ+ на основі аналізу їх сутності, переваг та викликів у процесі реалізації (стор. 141–148), що забезпечує виявлення ключових ризиків проведення макроекономічних реформ та виділяє секторальні принади та загрози, що пришвидчує проникнення їх результатів у господарський сектор країни (стор. 153–158);

– категоріально-понятійний апарат економічної безпекології, ЕБП як економічної категорії шляхом врахування сутності як системи економічних відносин (стор. 73), що покращує рівень безпеки в економічних системах;

– методичний підхід до інтегрального оцінювання безпеки інноваційності економічного простору шляхом врахування значення запропонованого показника відносного інноваційного індексу (стор. 278), індексу глобальної конкурентоспроможності, глобального індексу інновацій, індексу інвестиційної привабливості (стор. 285–286). На відміну від існуючих, цей методичний підхід є універсальним;

– організаційно-інформаційне забезпечення моніторингу стану економічної безпеки підприємства торгівлі з виділенням структури процесу, уніфікації джерел інформації (стор. 364–370), що забезпечує створення превентивних заходів захисту діяльності.

набули подальшого розвитку:

– систематизація методів оцінки рівня ЕБП, з використанням поєднання ресурсно-функціонального методу та методу нечітких множин (стор. 178–183), що дає змогу отримати результати оцінювання та одночасно виявляти «слабкі» місця у діяльності підприємства.

– класифікація ризиків підприємств торгівлі за ознаками часового фактору, ступенем поширеності, ймовірності і розміром збитків (стор. 463), яка дозволяє формувати інструментарій для діагностики ризиків, загроз підприємств торгівлі та можливих засобів протидії (стор. 40–41, 461–462); класифікація груп ризиків та загроз для підприємств торгівлі, які виникають при євроінтеграції (стор. 135–140); надано їх змістовну характеристику, що дало можливість запропонувати заходи для забезпечення сталих позицій економічної безпеки України в контексті європейських інтеграційних процесів;

– понятійно-методологічний апарат дослідження інтелектуально-кадрової безпеки підприємств торгівлі, які функціонують в умовах стрімкого процесу євроінтеграції (стор. 188–203), систематизовано перелік загроз та складових кадрової безпеки підприємства, які розширено в контексті функцій управління персоналом (стор. 193–196), структурно-логічну схему процесу формування комплексу показників оцінки її стану (стор. 195–196) та сформовано спектр індикаторів для ідентифікації та детального аналізу рівня кадрової безпеки підприємства торгівлі (стор. 197–199), що дозволяє визначати «вузькі місця», знаходити додаткові організаційні можливості для забезпечення прогресивного розвитку підприємства торгівлі та зміцнює його конкурентні переваги. Визначено показники експрес-аналізу рівня кадрової безпеки підприємства (стор. 200–203, 470–472), що забезпечує аналітичну підтримку, сприяє швидкому й обґрунтованому прийняттю управлінських рішень з інтелектуально-кадрової безпеки підприємства торгівлі;

– систематизація переваг та викликів євроінтеграції для економіки України дала змогу упорядкувати аргументи щодо можливості і необхідності змін умов міжнародної співпраці, зокрема доповнено існуючі класифікації ризиків та загроз, які виділено в такі групи: політичного характеру, фінансового характеру, використання робочої сили, товарні,

конкурентоспроможності, технологічні, екологічні, соціальні (стор. 135–140). Це дає можливість розробити структуровані рекомендації щодо підвищення ефективності співпраці з ЄС (стор. 139–140);

– визначення інноваційності засобів розвитку сфери торгівлі як одного з головних чинників збільшення рівня економічної безпеки, в межах якого: запропоновано конотацію інноваційного потенціалу (стор. 258) яка, на відміну від існуючих, спирається на його ціннісну складову і є основою його змісту; розширено класифікацію інновацій підприємства за предметом та сферою застосування і типом інновацій (стор. 254–255); визначено напрями розвитку диджитал-технологій у торгівлі як засобів інноваційної підтримки процесу досягнення конкурентних переваг (стор. 310);

– характеристика чинників впливу на торгівлю в різних вимірах оцінювання стану і розвитку (стор. 348); доведено наявність нових (диджиталізація) та зникнення інших (вплив окремих асортиментних позицій, фондоозброєння і т. ін.); побудовано модельну інтерпретацію залежності товарообороту від найбільш значущих факторів у контексті їх впливу на рівень економічної безпеки (стор. 345–356);

– методичний базис стратегічного планування міжнародного партнерства торгівлі: визначення економічної доцільності партнерства з державами ЄС, Азії та Африки (стор. 315–334). Компаративний аналіз переваг та напрямів дій дали можливість обґрунтувати і конкретизувати перелік товарних груп експорту України для реалізації на ринках Євразії і Африки за критеріями збільшення дохідності експорту і внеску в потенціал економічної безпеки країни та підприємств торгівлі зокрема.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Т.Л. Зубко полягає у тому, що представлені теоретичні та методологічні положення щодо економічної безпеки підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції містять обґрунтовані пропозиції стосовно їх застосування у практичній діяльності органами влади, громадськими організаціями, підприємствами. Результати наукового дослідження, що мають прикладний характер, набули практичного застосування у роботі Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) (довідка № 173 /22 від 15.06.2022), в освітньому процесі під час викладання дисциплін у Державному торговельно-економічному університеті (довідка №1485/22 від

29.08.2022), у роботі ТОВ «ХОРСТЕХ» (довідка № 06/29-3 від 29.06.2022), Громадської організації «Інститут незалежних експертів» (довідка № 14 від 30.06.2022), ТОВ «Сахара» (довідка № 206 від 15.07.2022), ТОВ «ЕКОКЛУБ» (довідка № 1 від 01.08.2022), ТОВ «Таланлегпром» (довідка № 220 від 31.08.2022), Асоціації Ритейлерів України (довідка № 112 від 04.10.2022), Національного інституту стратегічних досліджень (довідка № 293/762 від 14.10.2022).

6. Повнота викладу основних результатів дисертації, висновків і пропозицій в опублікованих працях здобувача

Основні наукові результати дисертації відображають особистий внесок здобувача в їх досягненні та опубліковані у відкритому друці. Положення дисертаційної роботи опубліковано дисертантом самостійно та у співавторстві у 62 наукових працях, зокрема: одноосібна монографія, 2 підрозділи у колективних українських та закордонних монографіях, 38 наукових статей, які надруковано у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, які включено до міжнародних наукометричних баз (35 статей – у виданнях, які внесено до реєстру міжнародних наукометричних баз, із них 6 статей – «Scopus» і «Web of Sciens»), 3 статті – в інших виданнях, 20 праць апробаційного характеру.

Перелік опублікованих праць за темою дисертації відображає зміст роботи. Положення дисертації пройшли апробацію у доповідях і виступах дисертантки на 27 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах і бізнес-форумах, в яких упродовж 2016–2021 рр. вона брала участь.

7. Зауваження до дисертаційної роботи

Оцінюючи в цілому дисертаційну роботу позитивно, слід відзначити й недоліки та дискусійні положення:

1. У частині аналізу торгівлі України та її місця у світовому просторі автор розглядає різні часові періоди: на рис. 2.1–2.5 аналіз виконано за 2004–2021 роки, в табл. 2.18–2.19 проаналізовано дані за 2015–2021 роки, у табл. 2.9–2.17, 3.2–3.3 і рис. 2.6–2.8, 3.2 і 3.4–3.7 розглянуто період 2010–2021. Це потребує пояснення.

2. За рис.1.5 (стор. 76) незрозуміло, які програми заходів, сценарії дій можливі для використання.

3. Згідно поданої доповненої класифікації інновацій не відмічено в чому полягають зміни, що потребує пояснення (стор. 254–255).

4. Варто погодитись з автором щодо важливості та необхідності розроблення методичного підходу до формування та оцінювання системи економічної безпеки підприємств торгівлі у глобальному середовищі, який в роботі представлено шляхом визначення рівня безпеки функціональних складових та інтегрального показника. Разом з цим спостерігається певна волатильність можливих показників та індикаторів оцінки збалансованої системи показників (стор. 233–235) та потребують доопрацювання. Разом з тим, доцільно було б зазначити яким чином можлива заміна оцінних показників, що сприяло б зростанню можливостей практичного використання цієї методики.

5. Фрагментарним та дещо суперечливим є запропонований автором підхід до аналізу системи безпеки інноваційного середовища країни. Згрупувавши їх за певними блоками факторів (ресурсне забезпечення та розвиток інфраструктури, ефективність інноваційної діяльності, стан розвитку інноваційності країни, сприятливість для інвестицій макроклімату в країні) (стор. 278–286), авторка робить висновок про те, що саме вони, на відміну від існуючих, дозволять визначати рівень безпеки інноваційного середовища країни та спрямувати процес управління системою торгівлі на досягнення масштабування коаліцій партнерських відносин стейкхолдерів і інноваційних програм розвитку. На наш погляд, без створення належного правового підґрунтя неможливо досягти означених результатів. Саме тому ключовим інноваційним чинником розвитку торгівлі в умовах сучасності має бути формування відповідного законодавства, положення якого визначали б аксіологічний вимір публічно-правових закономірностей у системі партнерських відносин стейкхолдерів на різних рівнях.

6. У зв'язку поширенням світової пандемії коронавірусу та інтервенції рф, що надзвичайно негативно впливає на розвиток економіки України та світу, дисертаційна робота суттєво виграла б, якщо були б наведені конкретні дані (хоча б за незначний період) впливу цих факторів на стан торгівлі України. Проте, слід зазначити, що у роботі в рамках проведеного дослідження (стор. 315–334) запропоновано базисні стратегії міжнародного партнерства у зовнішньоекономічній діяльності підприємств торгівлі України в умовах нових викликів та подолання їх наслідків.

Водночас, зазначені дискусійні положення не знижують загальної значущості та позитивної оцінки дисертаційної роботи Т.Л. Зубко, що являє собою самостійну та завершену наукову працю.

8. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертаційна робота Зубко Т.Л. на тему «Економічна безпека підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції» є самостійним завершеним дослідженням, яке містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що у сукупності вирішують важливу наукову проблему щодо розроблення теоретичних і методологічних положень формування економічної безпеки підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції, а також наукове обґрунтування практичних рекомендацій та методик щодо складання базису практичних рекомендацій з моніторингу загроз діяльності.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок, що представлена дисертація відповідає вимогам, викладеним у п. п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами та доповненнями). Автор дисертації Зубко Тетяна Леонідівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини та 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,

професор кафедри міжнародної економіки
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
директор Інституту глобальної
економічної політики,
доктор економічних наук, професор

Олег ШВИДАНЕНКО